

บทความวิจัย (Research Article)

หลักไชจากกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก :

การศึกษาสารัตถะของกรณีศึกษาหากันแก้กัน

Lak Chai from the Ancient Laws of Phitsanulok: An Analytical Study
of the Essence of Case Files in Accusation and Defenseสมเกียรติ ติดชัย^{1*}Somkiat Tidchai^{1*}

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการวิจัยเอกสาร มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมสารัตถะของกรณีศึกษาหากันแก้กันจากหลักไชในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก โดยใช้กฎหมายโบราณเอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จำนวน 46 ฉบับ ซึ่งปริวรรตโดยผู้วิจัย ผลการศึกษาพบว่า กรณีศึกษาหากันแก้กันจากหลักไชในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก พบจำนวน 13 ประเภท คือ 1. คดีความเกี่ยวกับการลักทรัพย์ พบจำนวน 19 เรื่อง 2. คดีความเกี่ยวกับเรื่องขู่ พบจำนวน 8 เรื่อง 3. คดีความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท พบจำนวน 9 เรื่อง 4. คดีความเกี่ยวกับการพุดตหรือกล่าวเท็จ พบจำนวน 6 เรื่อง 5. คดีความเกี่ยวกับการทำร้ายผู้อื่น พบจำนวน 5 เรื่อง 6. คดีความเกี่ยวกับหนังสือประกัน พบจำนวน 4 เรื่อง 7. คดีความเกี่ยวกับการฉ้อโกง พบจำนวน 3 เรื่อง 8. คดีความเกี่ยวกับทรัพย์สินเสียหาย พบจำนวน 2 เรื่อง 9. คดีความเกี่ยวกับการบุกรุก พบจำนวน 3 เรื่อง 10. คดีความเกี่ยวกับอุบัติเหตุ พบจำนวน 2 เรื่อง 11. คดีความเกี่ยวกับการกู้เงิน พบจำนวน 2 เรื่อง 12. คดีความเกี่ยวกับการทำผิดสัญญา พบจำนวน 1 เรื่อง 13. คดีความเกี่ยวกับการพนัน พบจำนวน 1 เรื่อง การศึกษาหลักไชที่ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษากฎหมายที่เคยใช้ในจังหวัดพิษณุโลกเมื่อครั้งอดีตผ่านต้นฉบับเอกสารโบราณอีกด้วย

คำสำคัญ: หลักไช กฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก สารัตถะ กรณีศึกษาหากันแก้กัน

¹ หลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Science, Rajabhat Pibulsongkram University

* Corresponding author; email: somkiat.t@psru.ac.th

(Received: 28 November 2025; Revised: 17 January 2026; Accepted: 19 January 2026)

Abstract

This is a document-based research article aims to examine and compile the essence of case files of accusation and defense found in the ancient laws of Phitsanulok Province. The study utilized 46 ancient legal documents from the Office of Arts and Culture, Pibulsongkram Rajabhat University, which were transcribed by the researcher. The study results revealed 13 types of cases concerning mutual resolution based on the Lak Chai principle in the ancient laws of Phitsanulok : theft (19 cases), adultery (8 cases), disputes or brawls (9 cases), false statements (6 cases), assault (5 cases), security bonds or guarantees (4 cases), fraud (3 cases), property damage (2 cases), trespassing (3 cases), accidents (2 cases), loan agreements (2 cases), breach of contract (1 case), and gambling (1 case). The findings highlight the role of the Lak Chai principle in resolving disputes and provide valuable insights into the legal practices historically enforced in Phitsanulok Province based on original ancient legal documents.

Keywords: Lak Chai, ancient laws of Phitsanulok, essence, case files of accusation and defense

บทนำ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เก็บรักษาค้นฉบับเอกสารโบราณท้องถิ่นภาคเหนือตอนล่างไว้จำนวนมาก โดยเอกสารส่วนใหญ่พบทั้งตำราเวชศาสตร์ ธรรมคดี วรรณคดี นิติศาสตร์ เป็นต้น โดยงานเหล่านี้ได้รับการปริวรรต ศึกษาวิจัย และเผยแพร่แล้วบางส่วน คือ กลุ่มงานของนักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม โดยผู้ที่มีส่วนสำคัญในการศึกษาเอกสารโบราณจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม คือ ผศ.ดร.ภัครพล แสงเงิน หัวหน้าศูนย์ศึกษาเอกสารโบราณภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จำนวน 87 ฉบับ และนำเสนอในรูปแบบของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก สาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง ตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก : การศึกษาต้นฉบับตัวเขียนและสารัตถะ ดังนั้นผู้วิจัย

จึงเห็นว่า เอกสารโบราณประเภทอื่นที่เก็บรักษา ณ สำนักศิลปะและวัฒนธรรมนั้นยังไม่มีผู้ใดศึกษา ผู้วิจัยจึงเริ่มรวบรวมไฟล์ต้นฉบับเอกสารโบราณ โดยขอความอนุเคราะห์จาก ผศ.ดร. ภัครพล แสงเงิน ที่ให้ความช่วยเหลือ จัดหมวดหมู่ แยกประเภท จนลงความเห็นว่า ควรศึกษาด้านนิติศาสตร์ คือ เอกสารประเภทกฎหมายโบราณ โดยผู้วิจัยคัดเลือกเอกสารโบราณประเภทกฎหมายที่สามารถระบุที่มาได้ว่า มาจากจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 46 ฉบับ จำนวน 2,887 หน้า สมุดไทย ผู้วิจัยจึงเริ่มปริวรรตให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน และมี ผศ.ดร. ภัครพล แสงเงิน เป็นผู้ให้คำแนะนำในการตรวจสอบความถูกต้องของการปริวรรต

ส่วนเรื่องของการศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้เผยแพร่ผลการวิจัยไปบ้างแล้ว ได้แก่ งานของสมเกียรติ ติตตชัย (2568) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์กฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก” และงานของสมเกียรติ ติตตชัย (2568) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์อักขรวิธีของคำโบราณจากกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก” ประเด็นสำคัญ คือ ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษากฎหมายโบราณยังมีอีกหลายแง่มุมที่จะสามารถศึกษาได้ ผู้วิจัยจึงทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบความน่าสนใจ โดยเฉพาะประเด็นของเรื่อง “หลักไชย” ซึ่งถือเป็นคู่มือทางจริยธรรมสำคัญในการตัดสินคดีความของผู้พิพากษาโบราณ โดยคำว่า “หลักไชย” นั้น ตรงใจ หุตางกูร (2566) นิยามไว้ว่า “หลักการอันนำมาซึ่งชัยชนะแห่งความยุติธรรม” โดยความสำคัญของหลักไชยปรากฏหลักฐานในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น

1. ขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม

๑ ครานั้นจมีนศรีเสาวรักษ์ราช	เรียกพลายงามทรมสวาดิมาสั่งสอน
จะเป็นข้าจอมนรินทร์ปิ่นนคร	อย่านั่งนอนเปล่าเปล่าไม่เข้าการ
พระกำหนดกฎหมายมีหลายเล่ม	เก็บไว้เต็มตู้ใหญ่ไขออกอ่าน
กรมศักดิ์ <u>หลักชัย</u> พระอัยการ	มนเทียรบาลพระบัญชาดีดัดสำนวน

(เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน เล่ม 1, 2544, น. 449)

2. เพลงยาวถวายโอวาท

อุตส่าห์เรียนเขียนอ่านบุราณราช	ไสยศาสตร์สงครามตามประสงค
ลำดับศักดิ์จักรพรรดิขัตติวงศ์	อุตส่าห์ทรงจดจำให้ชำนาญ
ด้วยพระองค์ทรงสมบรมนาถ	บังคับราชการสิ้นทุกถิ่นฐาน
กรมศักดิ์ <u>หลักชัย</u> พระอัยการ	มนเทียรบาลพระบัญชาดีดัดสำนวน

(สุนทรภู่, 2510, น. 17)

3. ปฐมมาลา (คำอธิษฐานผู้แต่ง)

๑ อ้าอองคบรมปรเมษฐ	วรมหิทธิเดชา
ทรงบุษบกหงษวิหคพา	หนผาดผยองผัน
๑ เชิญช่วยพิทักษ์ทำนุโลก	ไอยการระบอบบัน
เปนอาทิจคือคำภีรธรร	มะสารทสิ่งเปนแก่นสาร
๑ <u>หลักไชย</u> แลคัมภีร์พระพรหมศักดิ์	กำหนดกฎกฏมณเฑียรบาล
อย่าให้จลาจลวิการ	คือจะปลอมจะเปลี่ยนแปลง

(พระเทพโมลี, 2558, น. 36)

4. ปฐม ก.กา หัตถ์อ่าน

แม่นเป็นเสมียน เร่งขีดเร่งเขียน เรียนกฎเรียนหมาย
กรรมศักดิ์หลักไชยให้รู้มากมาย รู้บาทกฎหมาย ตกแต่งบัตรา

(ปฐม ก.กา หัตถ์อ่าน: หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนางโอสถนันทประสิทธิ์

(แก้ว สืบศิริ), 2513, น. 90)

การศึกษากฎหมายโบราณหมวดหลักไชย มีงานวิจัยที่น่าสนใจอยู่ 2 เรื่อง คือ งานของตรงใจ หุตางกูร (2566) ศึกษาโครงสร้างเนื้อหาของหลักไชย และงานของเชมฤทัย บุญวรรณ (2559) ศึกษาหลักไชยสำนวนต่าง ๆ จำนวน 11 ฉบับ ซึ่งงานวิจัยทั้ง 2 เรื่องต่างให้ข้อเสนอแนะสำคัญไว้ว่า ควรมีการศึกษาหลักไชยฉบับภูมิภาคอื่น ๆ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ดังนั้นในฐานะที่ผู้วิจัยกำลังศึกษากฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก จึงจุดประกายความคิดว่า ควรจะมีการศึกษาหลักไชยที่ปรากฏในกฎหมายโบราณของจังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรมจำนวน 46 ฉบับ เนื่องจากยังไม่มีผู้ใดศึกษาในประเด็นนี้ อีกทั้งการศึกษครั้งนี้จะเป็นการรวบรวมกฎหมายหลักไชยจากกฎหมายโบราณที่แพร่กระจายทั่วไปในเขตจังหวัดพิษณุโลกอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

ศึกษาและรวบรวมสารัตถะของกรณีศึกษาหากันแก่นจากหลักไชยในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตการวิจัย

ใช้ต้นฉบับกฎหมายโบราณ เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จำนวน 46 ฉบับ ซึ่งปริวรรตโดยผู้วิจัย ดังนี้

ตาราง 1 กฎหมายโบราณจากวัดในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 46 ฉบับ

ฉบับที่	เลขที่เอกสาร	ชื่อเอกสาร
1.	พส.ข.0262	กฎหมายวัดท่านา ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม
2.	พส.ข.0321	กฎหมายวัดท่านา (2) ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม
3.	พส.ข.0322	กฎหมายวัดท่านา (3) ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม
4.	พส.ข.0324	กฎหมายวัดท่านา (4) ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม
5.	พส.ข.0383	กฎหมายวัดท่านา (5) ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม
6.	พส.ข.0322	กฎหมายวัดท่าตาล ตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม
7.	พส.ข.0318	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม ตำบลหอกลอง อำเภอพรมพิราม
8.	พส.ข.0320	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (2) ตำบลหอกลอง อำเภอพรมพิราม
9.	พส.ข.0324	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (3) ตำบลหอกลอง อำเภอพรมพิราม
10.	พส.ข.0358	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (4) ตำบลหอกลอง อำเภอพรมพิราม
11.	พส.ข.0366	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (5) ตำบลหอกลอง อำเภอพรมพิราม
12.	พส.ข.0369	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (6) ตำบลหอกลอง อำเภอพรมพิราม
13.	พส.ข.0371	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (7) ตำบลหอกลอง อำเภอพรมพิราม
14.	พส.ข.0378	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (8) ตำบลหอกลอง อำเภอพรมพิราม
15.	พส.ข.0378	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (9) ตำบลหอกลอง อำเภอพรมพิราม

ตาราง 2 กฎหมายโบราณจากวัดในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 46 ฉบับ (ต่อ)

ฉบับที่	เลขที่เอกสาร	ชื่อเอกสาร
16.	พส.ข.0378	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (10) ตำบลหอกลอง อำเภอพรหมพิราม
17.	พส.ข.0383	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (11) ตำบลหอกลอง อำเภอพรหมพิราม
18.	พส.ข.0387	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (12) ตำบลหอกลอง อำเภอพรหมพิราม
19.	พส.ข.0388	กฎหมายวัดกระบังมั่งคลาราม (13) ตำบลหอกลอง อำเภอพรหมพิราม
20.	พส.ข.0323	กฎหมายวัดกรับพวงเหนือ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม
21.	พส.ข.0370	กฎหมายวัดกรับพวงเหนือ (2) ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม
22.	พส.ข.0373	กฎหมายวัดกรับพวงเหนือ (3) ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม
23.	พส.ข.0375	กฎหมายวัดกรับพวงเหนือ (4) ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม
24.	พส.ข.0381	กฎหมายวัดกรับพวงเหนือ (5) ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม
25.	พส.ข.0393	กฎหมายวัดกรับพวงเหนือ (6) ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม
26.	พส.ข.0318	กฎหมายวัดปากฟิงตะวันออก ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก
27.	พส.ข.0343	กฎหมายวัดปากฟิงตะวันออก (2) ตำบลวังน้ำคู้ อำเภอเมืองพิษณุโลก
28.	พส.ข.0319	กฎหมายวัดท่าโรงตะวันออก (2) ตำบลวัดพริก อำเภอเมืองพิษณุโลก

ตาราง 3 กฎหมายโบราณจากวัดในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 46 ฉบับ (ต่อ)

ฉบับที่	เลขที่เอกสาร	ชื่อเอกสาร
29.	พส.ข.0322	กฎหมายวัดท้อแท้ ตำบลท้อแท้ อำเภอวัดโบสถ์
30.	พส.ข.0324	กฎหมายวัดท้อแท้ (2) ตำบลท้อแท้ อำเภอวัดโบสถ์
31.	พส.ข.0367	กฎหมายวัดเหล่าขวัญ ตำบลท้อแท้ อำเภอวัดโบสถ์
32.	พส.ข.0424	กฎหมายวัดบางสะพาน ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง
33.	พส.ข.0033	กฎหมายวัดบางแก้ว ตำบลท่านางงาม อำเภอบางระกำ
34.	พส.ข.0327	กฎหมายวัดบางแก้ว (2) ตำบลท่านางงาม อำเภอบางระกำ
35.	พส.ข.0372	กฎหมายวัดบางแก้ว (3) ตำบลท่านางงาม อำเภอบางระกำ
36.	พส.ข.0321	กฎหมายวัดหนองหลวง ตำบลหนองกุลา อำเภอบางระกำ
37.	พส.ข.0325	กฎหมายวัดหนองหลวง (2) ตำบลหนองกุลา อำเภอบางระกำ
38.	พส.ข.0377	กฎหมายวัดหนองหลวง (3) ตำบลหนองกุลา อำเภอบางระกำ
39.	พส.ข.0380	กฎหมายวัดหนองหลวง (4) ตำบลหนองกุลา อำเภอบางระกำ
40.	พส.ข.0326	กฎหมายวัดปลักแรต ตำบลปลักแรต อำเภอบางระกำ
41.	พส.ข.0365	กฎหมายวัดปลักแรต (2) ตำบลปลักแรต อำเภอบางระกำ
42.	พส.ข.0376	กฎหมายวัดปลักแรต (3) ตำบลปลักแรต อำเภอบางระกำ
43.	พส.ข.0385	กฎหมายวัดปลักแรต (4) ตำบลปลักแรต อำเภอบางระกำ
44.	พส.ข.0386	กฎหมายวัดปลักแรต (5) ตำบลปลักแรต อำเภอบางระกำ
45.	พส.ข.0399	กฎหมายวัดปลักแรต (6) ตำบลปลักแรต อำเภอบางระกำ
46.	พส.ข.0399	กฎหมายวัดปลักแรต (7) ตำบลปลักแรต อำเภอบางระกำ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากฎหมายโบราณ และกฎหมายโบราณหมวดหลักไชยจำนวน 36 เรื่องพบว่า มีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับหัวข้อดังกล่าว สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้ดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากฎหมายโบราณ จำนวน 34 เรื่อง ดังนี้

กิตติศักดิ์ เจริญสิทธิประเสริฐ (2551) “การใช้กฎหมายลักษณะพิสูจ ตำน้ำ ลุยเพลิง ที่ปรากฏในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน” ธวัชชัย ภูหลวง และพันธรัตน์ ศรีสุวรรณ (2560) “ความสัมพันธ์ระหว่างผัวเมีย : กรณีศึกษาจากกฎหมายตราสามดวงในพระไอยการลักษณะผัว

เมีย” ธีร พุ่มทับทิม (2562) “คำไทยที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตในกฎหมายตราสามดวง : กรณีศึกษาเฉพาะพระทำนองและพระธรรมสาตรา” เนมิ อุณากรสวัสดิ์ (2565) “พระอัยการลักษณะโจร : วงศ์ศัพท์และภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยในกฎหมายตราสามดวง” ปิยฉัตร บุณนาค และคณะ (2561) “การสุณศัพท์ การเพิ่มศัพท์ และการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของศัพท์ที่เป็นโทษทางอาญาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์”

พรเพ็ญ อั้นตระกูล (2546) “บทบาทของผู้หญิงไทยในกฎหมายตราสามดวง : จากผู้หญิงเป็นใหญ่ถึงผู้หญิงเป็นควายผู้ชายเป็นคน” พระครูธรรมธรรฐาพร ปภสฺสโร (2567) “วิวัฒนาการกฎหมายมรดกในราชอาณาจักรสยามยุคต้นรัตนโกสินทร์” มานพ ถาวรวัฒน์สกุล (2543) “การกำหนดอายุกฎหมายอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง : บทวิเคราะห์เบื้องต้น” เรื่องวิทย์ ลิ้มพานา (2558) “รัฐกับสิทธิในทรัพย์สินจากกฎหมายตราสามดวง” วัชรพงศ์ โคตรนารินทร์ และคณะ (2567) “รูปแบบอักษรวิธีไทยและสัมพันธสารในกฎหมายตราสามดวง”

วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ และเชาวลิต สมพงษ์เจริญ (2565) “ทาสโดยกำเนิด : สถานะทางกฎหมายของทาสในเรือนเบี้ยภายหลังผู้เป็นพ่อหลุดพ้นจากความเป็นทาสเพราะการบวช สุวรรณภา กลิ่นอังกาบ และวิราวรรณ สมพงษ์เจริญ (2560) “ผีในกฎหมายตราสามดวง” อภิษฐา แก้วอุทัย (2563) “ภาพแทนผู้หญิงไทยที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในวาทกรรมกฎหมายตราสามดวง บทพระอัยการลักษณะผัวเมีย” อาทิตย์ ศรีจันทร์ (2552) “องค์พยานในการกระทำสัตย์สาบานในพระอัยการลักษณะพยานและลักษณะพิสูจน์ดำเนินอายุเพลิง” ญัฐวรรณ ชั่งใจ และคณะ (2561) “พัฒนาการนามศัพท์ “ทนาย” ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ดิเรก ควรสมาคม (2558) “นิติศาสตร์ไทย : บทวิเคราะห์จากรากฐานในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์และคัมภีร์พระธรรมศาสตร์” วรพร ภู่งศ์พันธุ์ (2553) “ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับลูกขุนข้าหลวงในกฎหมายตราสามดวง” สัจจวัฒน์ เรื่องกาญจน์กุล (2565) “แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมไทยสมัยโบราณ” กฤติกา ผลเกิด (2546) “การศึกษาวิจัยลีลาของประมวลกฎหมายอาญา” จิระศักดิ์ สังเมฆ (2563) “ความผิดอาญาเกี่ยวกับทรัพย์สิน : ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดแห่งกฎหมายอาญาไทยกับแนวคิดอหิงสาแห่งพระพุทธศาสนาเถรวาท”

ดิเรก ควรสมาคม (2565) “ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย : ศึกษาอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธกับการเมืองการปกครองสมัยสุโขทัยและอยุธยา” บุญทริกา บุญโญ และชานปวิษฐ์ ทัดแก้ว (2559) “สิทธิสตรีตามกฎหมายมรดกในคัมภีร์ธรรมศาสตร์” ปภัสสร เจริญปัญญา (2539) “การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ” นิตลักษณ์ แก้วจันดี และภิรมย์พร ไชยยนต์ (2566) “การเว้นระยะห่างทางกายภาพ

ในกฎหมายโบราณอีสาน-ล้านนา : มาตรการทางกฎหมายที่สัมพันธ์กับผลประโยชน์ อำนาจ และการสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุข” นิติลักษณ์ แก้วจันดี และคณะ (2561) ““ผู้ชาย” ในกฎหมายโบราณอีสาน: มองมุมใหม่ผ่านแนวคิดเชิงวิพากษ์”

วิลารรณ มหาราช และประสาร กมลพุทธ (2555) “กฎหมายและจารีตการควบคุมทางสังคมอีสาน : กรณีศึกษาจังหวัดมหาสารคาม” ศิวัช ศรีโกคางกุล และอำนาจ พรหมกัลป์ (2560) “ภาพสะท้อนหลักการอยู่ร่วมกันจากกฎหมายโบราณอีสาน : กรณีศึกษากฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดิงส์” สุวิทย์ อธิศาตวัต (2549) “กฎหมายในภาคอีสานก่อนปฏิรูปการปกครอง” อัญชลี รัตนธรรม และราชันย์ นิลวรรณภา (2564) “การนำเสนออุดมการณ์ทางสังคมในกฎหมายโบราณอีสาน” อัญชลี รัตนธรรม และราชันย์ นิลวรรณภา (2565) “รูปแบบการเขียนกฎหมายโบราณอีสาน”

อำนาจ พรหมกัลป์ และศิวัช ศรีโกคางกุล (2560) “กฎหมายโบราณอีสานในสยาม : การปกครองท้องถิ่นสาเกตุนคร พ.ศ. 2397-2414” ชวนากร จันนาเวช (2568) “โลกทัศน์ชาวอีสานที่ปรากฏในกฎหมายโบราณผ่านการจัดการทรัพยากรสินส่วนบุคคลและสาธารณสมบัติ” สมเกียรติ ดิตชัย (2568) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์กฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก” และสมเกียรติ ดิตชัย (2568) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์อักขรวิธีของคำโบราณจากกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก”

งานวิจัยทั้ง 34 เรื่องนั้นเป็นการศึกษาตัวบทกฎหมายโบราณของไทยในแง่มุมต่าง ๆ โดยมักจะศึกษาต้นฉบับกฎหมายโบราณที่สำคัญของไทย คือ กฎหมายตราสามดวง ซึ่งเป็นกฎหมายโบราณที่ชำระในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช งานวิจัยบางเรื่องมีการศึกษากฎหมายโบราณส่วนภูมิภาค เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือตอนล่าง เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านี้มีทั้งศึกษากฎหมายโบราณในแงุ่มการใช้ทฤษฎีตะวันตกมาวิเคราะห์ตัวบทกฎหมายโบราณ การศึกษาด้านสารัตถะ อักขรวิธี เป็นต้น

โดยเฉพาะการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกฎหมายโบราณของจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 2 เรื่อง เป็นผลงานของผู้วิจัยที่เน้นปริวรรตต้นฉบับกฎหมายโบราณ เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จำนวน 46 ฉบับ ให้เป็นภาษาไทยปัจจุบัน แล้วศึกษาเกี่ยวกับสารัตถะในเชิงภาพรวมก่อน หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาประเด็นเฉพาะ คือ เรื่อง อักขรวิธีของคำโบราณ เพื่อให้การศึกษามีเป้าหมายที่กระชับและชัดเจนมากยิ่งขึ้น การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีพื้นฐานการศึกษากฎหมายโบราณของจังหวัดพิษณุโลกจากงานวิจัยทั้ง 2 เรื่อง และพร้อมนำมาปรับใช้ในการศึกษาครั้งนี้ด้วย

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายโบราณ หมวดหลักไชย จำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

ตรงใจ หุตางกูร (2566) “การสังเคราะห์โครงสร้างเนื้อหาของหลักไชย” หลักไชยเปรียบเสมือนกับตำราเรียนของผู้ผดุงความยุติธรรมในสังคมที่เรียกว่า ผู้พิพากษาตุลาการแปลตามบริบทว่า หลักการอันนำมาซึ่งชัยชนะแห่งความยุติธรรม การกำหนดอายุเนื้อหาของหลักไชยยังทำได้ยาก เนื่องจากลักษณะของเนื้อหาหลักไชยเป็นแบบเรื่องเล่าไร้กาลเวลา จึงเป็นเรื่องที่ควรศึกษาต่อในอนาคต หลักไชยปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง คือ เสภาขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม เพลงยาวถวายโอวาทของสุนทรภู่ ฉันทสังเวทกลองวินิจฉัยเกร็ดของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ปฐมมาลาของพระเทพโมฬี (ผึ้ง) ประถม ก.กา หัดอ่าน แสดงว่าหลักไชยเป็นเรื่องสำคัญที่ขุนนาง ข้าราชการในอดีตจำเป็นต้องศึกษา หลักไชยมักปรากฏคู่กับหนังสือสำคัญอีกเล่ม คือ กรมศักดิ์ โดยมักจะปรากฏคู่กันในชื่อ “กรมศักดิ์หลักไชย” แต่กลับปรากฏว่า ในกฎหมายตราสามดวงมีเพียงพระไอยการกรมศักดิ์ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงเท่านั้น หลักไชยมีเนื้อหาสำคัญสามารถจำแนกได้ตามลักษณะทางนิติศาสตร์ ดังนี้

ตาราง 2 เนื้อหาสำคัญของหลักไชย

หัวเรื่อง	ลักษณะทางนิติศาสตร์
1.1 กฎพิพากษาสองสถาน	(ก.) หลักการไต่สวนคดี
1.2 กฎพยาน 3 ประการ	(ก.) หลักการไต่สวนคดี
1.3 กระทงความทั้ง 9 ของทศปาโมกษ์	(ข.) กรณีศึกษาลักษณะหากันแก้กัน
1.4 กระทงความข้อพิรุธ 15 เรื่อง	(ข.) กรณีศึกษาลักษณะหากันแก้กัน
1.5 กระทงความหากันแก้กัน 27 เรื่อง	(ข.) กรณีศึกษาลักษณะหากันแก้กัน
1.6 ลักษณะความ 6 สถาน	(ข.) กรณีศึกษาลักษณะหากันแก้กัน
1.7 หลักความ 5 ประการ	(ค.) กลความ
1.8 คำมูล 8 ประการ	(ค.) กลความ
1.9 ประตุความทั้ง 4	(ค.) กลความ
1.10 ประตุวิตกทั้ง 4	(ค.) กลความ
1.11 ประตุให้การทั้ง 4	(ค.) กลความ
1.12 ใจความทั้งปวง (จะ มิ แล)	(ค.) กลความ

เชมฤทัย บุญวรรณ (2559) ศึกษาตำรากฎหมายหลักไชยจำนวน 11 ฉบับ พบว่า เนื้อหาที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นเรื่องตัวอย่างของการพิจารณาคดีความ สามารถแบ่งสารัตถะที่พบมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด เรียงลำดับได้ดังนี้ 1. คดีความเกี่ยวกับการลักทรัพย์ 2. คดีความเกี่ยวกับเรื่องชู้ 3. คดีความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท 4. คดีความเกี่ยวกับการพุดบหรือกล่าวเท็จ 5. คดีเกี่ยวกับการทำร้ายผู้อื่น 6. คดีความเกี่ยวกับหนังสือประกัน 7. คดีความเกี่ยวกับการฉ้อโกง 8. คดีความเกี่ยวกับทรัพย์สินเสียหาย 9. คดีความเกี่ยวกับการบุกรุก 10. คดีความเกี่ยวกับอุบัติเหตุ 11. คดีความเกี่ยวกับการกู้เงิน 12. คดีความเกี่ยวกับการทำผิดสัญญา และ 13. คดีความเกี่ยวกับการพนัน

คดีความทั้ง 13 คดีเป็นสารัตถะสำคัญของกฎหมายหลักไชย โดยมี 6 เรื่อง ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพิจารณาคดี คือ 1. ทิศาปาโมกษ์แห่งกระทรวงความแก่ความแก่กัน 9 คู่ 2. คำมูล 8 ประการ ว่าด้วยเรื่องหนังสือฟ้องลักษณะต่าง ๆ ทั้งเรื่องประกันและมรดก 3. พระชินสีห์ตั้งอำมาตย์ เป็นเรื่องที่ผู้ที่มีความรู้ตั้งบุคคลมา 8-9 คน มีเรื่องประกอบ จำนวน 27 เรื่อง 4. ลักษณะความ กรณีในลักษณะต่าง ๆ โดยมีชื่อพร้อมคำอธิบายลักษณะความให้เข้าใจ 5. การพิจารณาพิสูจน์พยาน เป็นการพิจารณากระทรวงความต่าง ๆ ด้วยวิธีการพิสูจน์หลักฐานและพยานประกอบการพิจารณาคดี จำนวน 15 เรื่อง และ 6. ประตุความ เป็นการพิจารณาคดีเกี่ยวกับการฟ้องร้องเรื่องต่าง ๆ หนังสือประกัน และหนังสือมรดก

ข้อสังเกตหลักของงานวิจัยนี้ คือ กฎหมายหลักไชยทั้ง 11 สำนวน มีเนื้อหาแตกต่างกันไป เนื่องจากการคัดลอกหลักไชยและแพร่กระจายไปยังที่ต่าง ๆ จึงทำให้เนื้อหาต้นฉบับมีความแตกต่างกันไป (ความไม่เสถียรของผู้คัดลอก) แต่ก็ยังพอแสดงให้เห็นว่า กฎหมายหลักไชยมีความสำคัญจึงถูกคัดลอกแพร่กระจายไปยังภูมิภาคต่าง ๆ

เห็นได้ว่าการศึกษาเฉพาะประเด็นหลักไชย คู่มือของการตัดสินคดีความของผู้พิพากษาในอดีตนั้นยังมีจำนวนไม่มาก อีกทั้งข้อเสนอแนะของงานวิจัยทั้ง 2 เรื่องนี้นั้นได้เสนอไว้ตอนท้ายเรื่องว่า ควรมีการศึกษาหลักไชยจากกฎหมายโบราณภูมิภาคอื่น ๆ เพิ่มเติมอีก จะทำให้การศึกษากฎหมายโบราณกว้างขวางยิ่งขึ้น จึงเป็นที่มาของงานวิจัยในครั้งนี้ โดยผู้วิจัยจะใช้แนวทางการศึกษาหลักไชยทั้ง 2 เรื่องนี้เป็นแนวทางในการศึกษาหลักไชยจากกฎหมายโบราณของจังหวัดพิษณุโลก ดังนี้

จากตาราง 2 เนื้อหาสำคัญของหลักไวยากรณ์ เห็นได้ว่า เนื้อหาหลักของหลักไวยากรณ์มีจำนวนมาก ตั้งแต่เรื่องกฎพิพากษาสองสถานไปจนถึงเรื่องใจความทั้งปวง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเลือกศึกษาเฉพาะลักษณะทางนิติศาสตร์เฉพาะกรณีศึกษาหาแก่นแก่นเท่านั้น โดยกรณีศึกษาหาแก่นแก่น เป็นลักษณะอย่างหนึ่งในทางนิติศาสตร์ โดยกรณีศึกษาหาแก่นแก่นว่าด้วยเรื่องของกระทรวงความทั้ง 9 ของทศปาโมกข์ กระทรวงความข้อพิรุช 15 เรื่อง กระทรวงความหาแก่นแก่น 27 เรื่อง และลักษณะความ 6 สถาน (ตรงใจ หุตางกูร, 2566, น. 259) เป็นเนื้อหาเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ผู้พิพากษาศาลาการใช้เป็นแนวทางเรียนรู้ลักษณะคดีรูปแบบต่าง ๆ (ตรงใจ หุตางกูร, 2566, น. 273) มีรายละเอียด ดังนี้

1. กระทรวงความทั้ง 9 ของทศปาโมกข์ คือ ตัวอย่าง 9 คดี ประกอบด้วยข้อกล่าวหาของโจทก์ (= คำฟ้อง) และข้อแก้ต่างของจำเลย (= คำให้การ) พร้อมคำตัดสินว่า ฝ่ายใดชนะคดี หัวใจหลักของกระทรวงความกลุ่มนี้ สอนให้ผู้เรียนรู้จักไต่สวนความจากทั้งสองฝ่าย ให้หาพยาน ข้อพิรุช แล้วจึงใช้ปัญญาในการตัดสินคดี (ตรงใจ หุตางกูร, 2566, น. 273-274) เชมฤทัย บุญวรรณ (2559, น. 136) ยกตัวอย่างไว้ว่า ทศปาโมกข์ได้แต่งกระทรวงความแก้ความแก้กัน 9 คู่ เป็นเรื่องพิพาทระหว่างคู่กรณีจำนวน 9 คู่ ได้แก่ คู่กรณีที่ 1 นายมีกับนายจัน คู่กรณีที่ 2 นายจงกับหมื่นยศศรีราช คู่กรณีที่ 3 นายบุญมีกับนายอุฎดาช คู่กรณีที่ 4 นายเพงกับหมื่นศรีรักษา คู่กรณีที่ 5 ขุนแสงกับขุนเดช คู่กรณีที่ 6 นายจันประกายกับนายอินประกาย คู่กรณีที่ 7 นายใจกับนายสา คู่กรณีที่ 8 หมื่นแก้วกับนายจิต และคู่กรณีที่ 9 นายเทชกับหมื่นจงสรยุทธ

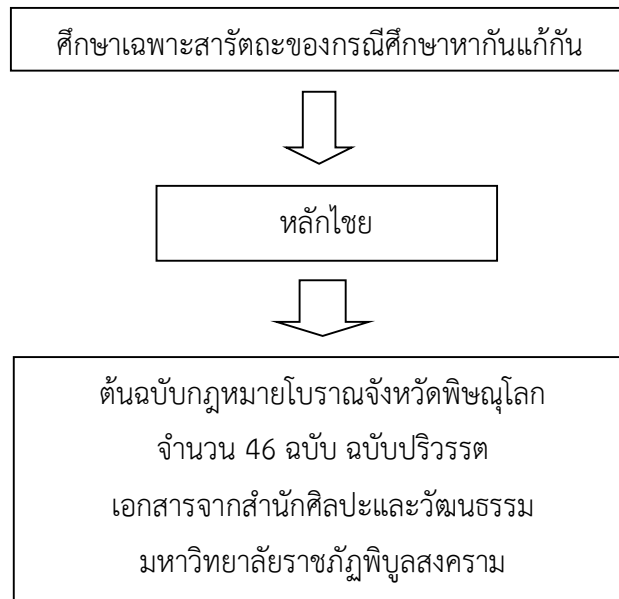
2. กระทรวงความข้อพิรุช 15 เรื่อง คือ คดีตัวอย่างจำนวน 15 เรื่อง ประกอบด้วยข้อกล่าวหาของโจทก์ ข้อแก้ต่างของจำเลย ข้อพิรุชจากการไต่สวน และคำตัดสินว่าฝ่ายใดชนะคดี หัวใจหลักของกระทรวงความกลุ่มนี้คือ สอนให้ผู้เรียนรู้จักไต่สวนหาข้อพิรุชให้ได้เสียก่อน แล้วใช้การตัดสินใจด้วยวิธีการสืบพยาน และให้ถือว่า การชันพิสูจนหรือดำน้าลุยเพลิง เป็นวิธีสุดท้ายหากไม่สามารถใช้กระบวนการไต่สวนหาความจริงได้อีก (ตรงใจ หุตางกูร, 2566, น. 274)

3. กระทรวงความหาแก่นแก่น 27 เรื่อง คือ ตัวอย่างคดี 27 คดีของอำมาตย์ 8 คน ที่ตั้งโดยพระชินศรี แต่ทุกกระทรวงความนำเสนอเพียงข้อกล่าวหาของโจทก์ กับข้อแก้ต่างของจำเลย ไม่มีคำตัดสินว่าฝ่ายใดชนะ แต่มีข้อสังเกตว่าคำหาคำแก่นแก่นนี้มีลักษณะแบบศรีธนญชัย คือบางข้อกล่าวหาดูไม่สมเหตุสมผล หรือคำแก้ต่างนั้นตอบแบบเล่นลิ้นก็มี ชื่อของอำมาตย์ 8 คน มีลักษณะเป็นกลความของลักษณะคดี คือ 1) คางคกปากบ่อ 2) ถ่อเรือหาความ 3) หนามระริ้ว 4) ถอนสินในตัวเจ้าทรัพย์ 5) รู้ความ 6) หมอความ 7) เต่าผุดสุดทะเลและ 8) ถางละเมาะ (ตรงใจ หุตางกูร, 2566, น. 274) ได้แก่ ตัดไม้ 4 ลำ ขอลำหนึ่ง ยิ่งแม่มคนอื่นตายเพราะกินแม่ตัวเองที่เกิดเป็นปลา

ขึ้นทับเมียผู้อื่น เข้าเรือนเพรียงกินเรือ พี่ชายมีเรื่องแล้วเกิดอุบัติเหตุแล้วเผาได้นื้อ ลูกถึงกรรมตาย ฟันหลวงตาตกน้ำ ลดกระทงปลงแถมแปลงเรือ โคกินอยู่กับฝูงแล้วมีคนมาลัก กู้เงิน 5 ตำลึง ผู้ร้ายคุมพวก 10 คนมาไล่โค นายอากรเรียกอากรชาวบ้านแล้วโกง วิวาทกันแล้วคุมเพื่อน 30 คนไล่ตีผู้อื่น ของในเรือนหาย ขโมยลักผ้า ลักส้มปลาในนา เกี่ยวข้าวในนาผู้อื่น ชายชาวบ้านปล่อยโคให้มากินข้าวในนาผู้อื่น วิวาทแล้วคุมพวกมา 10 คนรุมชกจนล้มลงหัวแตก ทาสหนีหนังสือประกันให้เกาะนายประกัน ทาสหนีให้จับ นายประกันและคิดเอาต้นเงินและดอกเบี้ยนายประกัน ทาสเป็นไพร่หลวงหนีเอาเงินแก่นายประกัน หยอกเมียผู้อื่นกลางทาง ทำชู้กับภรรยาผู้อื่นขณะสามีไม่อยู่กินเหล้ากัน 3 คน แล้วทะเลาะกัน ฟันน้องฟ้องกันแล้ววิวาทต่อกันถึงเรือน (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 137)

4. ลักษณะความ 6 สถาน คือ วิธีการพิจารณาคดี 6 วิธีซึ่งถูกตั้งเป็นรหัสชื่อ ได้แก่ 1) แสนกบ 2) นัทธิโสด 3) มนโทคติ 4) สารธิจักรถ 5) ปลากรายแฝงต่อ และ 6) วัวพันหลัก ผ่านตัวอย่างกระทงความหากันแก้กันจำนวน 3 เรื่อง ที่ต้องใช้รูปแบบการพิจารณา 6 แบบ โดยแสดงผ่านองค์ประกอบของกระทง ความจากการพิพากษาสองสถาน คือ 1) ข้อกล่าวหาของโจทก์ 2) ข้อแก้ต่างของจำเลย และ 3) ข้อซักโจทก์กลับ ทั้งนี้โจทก์อาจแสดงหรือไม่แสดงข้อพิรุธ หากแสดงข้อพิรุธคือโจทก์อาจยอมรับข้อแก้ต่างของจำเลยที่ค้านกับข้อกล่าวหาของโจทก์เอง เมื่อตุลาการเห็นข้อพิรุธและซักต่อก็อาจจะตัดสินหาคนผิดได้ (ตรงใจ หุตางกูร, 2566, น. 274-275)

จากเนื้อหาหลักในกรณีศึกษาลักษณะหากันแก้กัน เมื่อจำแนกตามสารัตถะของคดีที่พบจากมากไปหาน้อย พบสารัตถะจำนวน 13 ด้าน คือ 1. คดีความเกี่ยวกับการลักทรัพย์ 2. คดีความเกี่ยวกับเรื่องขู้ 3. คดีความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท 4. คดีความเกี่ยวกับการพูดปดหรือกล่าวเท็จ 5. คดีเกี่ยวกับการทำร้ายผู้อื่น 6. คดีความเกี่ยวกับหนังสือประกัน 7. คดีความเกี่ยวกับการฉ้อโกง 8. คดีความเกี่ยวกับทรัพย์สินเสียหาย 9. คดีความเกี่ยวกับการบุกรุก 10. คดีความเกี่ยวกับอุบัติเหตุ 11. คดีความเกี่ยวกับการกู้เงิน 12. คดีความเกี่ยวกับการทำผิดสัญญา และ 13. คดีความเกี่ยวกับการพนัน (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 64-78) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะนำสารัตถะทั้ง 13 ด้านไปวิเคราะห์เนื้อหาเฉพาะกรณีศึกษาลักษณะหากันแก้กันที่ปรากฏในกฎหมายโบราณของจังหวัดพิษณุโลกทั้ง 46 ฉบับ สามารถแสดงเป็นแผนผังกรอบแนวคิดของการวิจัยได้ ดังนี้

ภาพ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของตรงใจ หุตางกูร (2566) และ เขมฤทัย บุญวรรณ (2559) ในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายโบราณหมวดหลักไชยแล้ว ผู้วิจัยจะนำเรื่อง ความถี่ของกรณีศึกษาหากันแก่นันทั้ง 13 ประเภทนั้นมาทำการจัดลำดับ (Ranking) สาระัตถะที่พบ มากที่สุด โดยการศึกษาความถี่ (Frequency) ผู้วิจัยมีความสนใจในงานของภัครพล แสงเงิน (2567) ที่มุ่งศึกษาความถี่ของเภสัชวัตถุที่ปรากฏในตำรายาแพทย์แผนไทยของจังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ดังนั้นจึงนำความถี่ใน เรื่องดังกล่าวมาใช้ในการจัดลำดับความถี่ของหลักไชยหมวดกรณีศึกษาหากันแก่นัน ด้วยผู้วิจัยเห็น ว่าหากสาระัตถะข้อใดของหลักไชยปรากฏความถี่ลำดับแรก สันนิษฐานได้ว่า หลักไชยข้อนั้นมีความสำคัญ จึงมีการคัดลอกไว้จำนวนน้อยครั้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร มีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

1. ขั้นการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

1.1 สืบค้นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากฎหมายโบราณ โดยแบ่งประเภทของเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากฎหมายโบราณ

1.1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากฎหมายโบราณเฉพาะส่วนของเนื้อหาเกี่ยวกับหลักไชย

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์สาระสำคัญของหลักไชยจากเอกสารต้นฉบับกฎหมายโบราณ จังหวัดพิษณุโลก

2.1.1 ค้นหาสาระสำคัญของหลักไชยที่ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก

2.1.2 รวบรวมสาระเฉพาะกรณีศึกษาหากันแก่กันจากหลักไชยในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก

2.1.3 นำสาระสำคัญของหลักไชยเฉพาะกรณีศึกษาหากันแก่กันที่ปรากฏในกฎหมายโบราณ จังหวัดพิษณุโลกทั้งหมด เรียบเรียงหัวข้อตามเกณฑ์การจำแนกสาระสำคัญของเชมฤทัย บุญวรรณ (2559) จำนวน 13 ประเภท

2.1.4 จัดลำดับความถี่ของสาระกรณีศึกษาหากันแก่กันของหลักไชยที่ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกทั้งหมด

3. ชั้นสรุปผลการวิจัย

3.1 สรุปผลการวิจัย

3.2 อภิปรายผลการวิจัย

3.3 ข้อเสนอแนะ

4. ชั้นการนำเสนอผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. หลักไชย หมายถึง ตำราเรียนสำหรับผู้พิพากษาและตุลาการ ซึ่งมีความเป็นมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และใช้กันมาต่อเนื่องจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เนื้อหาของหลักไชยเน้นสั่งสอนให้ผู้พิพากษาศุลาการเป็นผู้มีความยุติธรรมด้วยคุณสมบัติ 3 ด้าน คือ 1) มีจริยธรรมในวิชาชีพ ไม่ตัดสินคดีด้วยความลำเอียง 2) มีวินัยในหน้าที่ เอาใจใส่ในกระบวนการยุติธรรม และ 3) มีเชาวน์ปัญญาในการตัดสิน มีไหวพริบปฏิภาณในการมองหาข้อพิรุจฉนพบข้อเท็จจริงของคดี (ตรึงใจ หุตางกูร, 2566, น. 279-280)

2. กรณีศึกษาลักษณะหากันแก้กัน หมายถึง การแบ่งเนื้อหาตามลักษณะทางนิติศาสตร์ โดยกรณีศึกษาหากันแก้กันเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งที่มักปรากฏในหลักไชย คู่มือจริยธรรมในการตัดสินคดีความของผู้พิพากษา คือ กระทั่งความทั้ง 9 ของทิตาปาโมกข์ กระทั่งความข้อพิรุ 15 เรื่อง กระทั่งความหากันแก้กัน 27 เรื่อง ลักษณะความ 6 สถาน (ตรงใจ หุตางกูร, 2566, น. 259)

3. สารีตละ หมายถึง เนื้อหาหรือใจความสำคัญที่ปรากฏเฉพาะในกรณีศึกษาหากันแก้กันจากหลักไชยในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก

4. กฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก หมายถึง กฎหมายโบราณ เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ผลการวิจัย

กฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ฉบับปริวรรต จำนวน 46 ฉบับ พบว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายโบราณหมวดหลักไชย สามารถจำแนกตามลักษณะของคดีความได้ 13 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. คดีความเกี่ยวกับการลักทรัพย์ คือ การนำทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง โดยแสดงเจตนาว่าจะครอบครองสิ่งของนั้น ๆ อย่างชัดเจน (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 64) คดีความเกี่ยวกับการลักทรัพย์ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 19 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 3 คดีความเกี่ยวกับการลักทรัพย์

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง ²	ฉบับที่พบ
1	ชายพายเรือหาฟืน	3	20, 39, 44
2	แหวนทอง 1 บาทในห่อขนมจีน	3	12, 39, 44
3	กู้งเงิน 1 ชั่งแล้วเงินหาย	3	12, 39, 44
4	ชายขอดูแหวนแล้วไม่คืนเจ้าของ	2	39, 44
5	เรือใส่กุญแจแล้วสูญหาย	4	12, 39(1), 39(2) ³ , 44
6	เงินในห่อผ้าหายไป	3	12, 39, 44
7	ผูกโคกินหญ้า	3	12, 39, 44
8	ชายชวานาลักทรัพย์	2	12, 39

² หมายถึง จำนวนครั้งของเรื่องนั้น ๆ ที่ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก

³ ฉบับที่ 39(2) หมายถึง ปรากฏเนื้อหาเรื่องนี้ในฉบับเดิมเป็นครั้งที่ 2

ตาราง 3 คดีความเกี่ยวกับการลักทรัพย์ (ต่อ)

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง ⁴	ฉบับที่พบ
9	โคหาย	3	12, 39, 44
10	โคหายแต่กลับโทษเจ้าของ	3	12, 39, 44
11	ขึ้นเรือนผู้อื่นแล้วของหาย	2	12, 39
12	ชายทำผ้าหล่นแล้วมีคนเก็บได้	2	12, 39
13	สุมปลาในน้ำของผู้อื่น	1	39
14	ถือเคียวมาเกี่ยวข้าวในนาผู้อื่น	2	12, 39
15	ชายคนหนึ่งชักรถมาจอดไว้ ชายอีกคนบอกว่า รถของตน	1	11
16	ล้วงเรือนลักทรัพย์	2	12, 44
17	ลักโคและแทงโคตายหน้าบ้านผู้อื่น	1	24
18	ลักเรือ	6	7, 11, 24(1), 24(2), 36(1), 36(2)
19	นายมิกกล่าวหานายด้วงลักทรัพย์	1	44

⁴ หมายถึง จำนวนครั้งของเรื่องนั้น ๆ ที่ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก

2. คดีความเกี่ยวกับเรื่องชู้ คือ คดีความที่ฝ่ายชายไปมีความสัมพันธ์ทางร่างกายกับภรรยาผู้อื่น การแสดงกิริยาต่าง ๆ ที่สื่อถึงเจตนาไม่เหมาะสมแก่ฝ่ายหญิง หรือหญิงที่มีสามีแล้วนอกใจสามีของตน (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 67) คดีความเกี่ยวกับเรื่องชู้ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 8 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 4 คดีความเกี่ยวกับเรื่องชู้

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	นายเทศกล่าวหาหาหมั้นจงสรยุทธ	7	7, 11, 12, 18, 24, 39, 44
2	ชายส่ขอหญิง	5	7, 11(1), 11(2), 24, 36
3	ลักษณะความมนโทคดี ตอน ชายส่ขอหญิงที่ถูกกระทำชู้	8	7, 8(1), 8(2), 8(3), 11, 24, 36, 45
4	ชายชาวเรือกับชายชาวบ้าน	3	12, 39, 44
5	ชายกระทำชู้ตอนสามีไม่อยู่บ้าน	5	12, 12(2), 39, 44, 45
6	หญิงนอกใจสามี	3	12, 39, 44
7	ชายขึ้นทับเมียผู้อื่น	3	12, 39, 44
8	ชายหยอกเมียผู้อื่น	1	12

3. คดีความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท คือ คดีที่มีการโต้เถียง กล่าววาจาหยาบคาย มีปากเสียงกันด้วยความโกรธ หรืออาจมีการทำร้ายร่างกายด้วย (เหมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 70) คดีความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาทปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกในจำนวน 9 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 5 คดีความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	เหยียบแทง	6	2, 4, 11, 18, 24, 44
2	นายจันประยาภิราษนายอินประยา	7	7, 11, 12, 18, 24, 39, 44
3	ลักษณะความเสนาบท ตอน ชายสองคน ทะเลาะกันหัวแตก	4	7, 11, 24, 36
4	ลักษณะความคดีโจรพันหอก ตอน ชายสองคน ทะเลาะกัน	2	7, 8
5	ชายสามคนกินเหล้าแล้ววิวาทกัน	3	10, 12, 24
6	ชายวิวาทกันแล้วพาพวกอีก 20 คนมาทำร้ายร่างกาย	2	12, 39
7	ชายวิวาทกันแล้วพาพวกอีก 10 คนมาทำร้ายร่างกาย	2	12, 39
8	ชายด่าหมา	1	45
9	ชายสองคนวิวาทกันแต่ไม่ได้เรียกให้ชาวบ้านช่วย	1	12

4. คดีความเกี่ยวกับการพูดปดหรือกล่าวเท็จ คือ คดีที่จึ่งใจหรือกล่าวข้อมูลที่เป็นเท็จ เพื่อให้ผู้อื่นเสียหาย (เหมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 71) คดีความเกี่ยวกับการการพูดปดหรือกล่าวเท็จ ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 6 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 6 คดีความเกี่ยวกับการพุดบหรือกล่าวเท็จ

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	นายเพ่งกล่าวหาหมื่นศรีรักษา	7	2, 4, 11, 12, 18, 24, 44
2	ขุนแสงกล่าวหาขุนเดโช	7	4, 7, 11, 12, 18, 24, 44
3	หมื่นแก้วกล่าวหานายจิด	8	7, 11, 12, 18, 24, 39(1), 39(2), 44
4	นายหมอความตัดไม้	3	12, 39, 44
5	ลักษณะความจระเข้แฝงต่อ ตอน ขาวนาใส่ ความผู้อื่น	2	7, 8
6	ชายฝากไม้ไซ่ชายโยนี	3	8, 9, 24

5. คดีความเกี่ยวกับการทำร้ายผู้อื่น คือ คดีที่เกี่ยวกับการทำให้สิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคนหรือสัตว์ได้รับบาดเจ็บหรือเสียหายจนถึงแก่ชีวิต พิจารณาจากเจตนาในการทำร้ายเป็นสำคัญ (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 72) คดีความเกี่ยวกับการทำร้ายผู้อื่นปรากฏในกฎหมายโบราณ จังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 5 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 7 คดีความเกี่ยวกับการทำร้ายผู้อื่น

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	ลักษณะความปลากลายแฝงต่อ ตอน ชายยิงแม่ ผู้อื่นตาย	4	11, 12, 39, 44
2	ลักษณะความฟักขึ้นร้าน ตอน หลวงตาถูกฟัน ตกน้ำ	3	11, 12, 39
3	โคทำร้ายผู้อื่น	3	12, 39, 44
4	เมียน้อยใส่ความเมียหลวง	3	12, 39, 44
5	ลูกชายเป็นไซ่แล้วเสียชีวิต	3	12, 39, 44

6. คดีความเกี่ยวกับหนังสือประกัน คือ คดีเกี่ยวกับการค้าประกันผู้อื่น ไฟร์หรือทาสหนี หนังสือประกัน โดยจะเอาความผิดแก่บุคคลผู้ค้าประกันหรือนายประกัน (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 73) คดีความเกี่ยวกับหนังสือประกันปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 4 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 8 คดีความเกี่ยวกับหนังสือประกัน

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	เอาผิดขายค้าประกัน	3	12, 39, 44
2	จับนายประกันเพราะทาสหลบหนี	2	12, 39
3	ทำหนังสือประกันหวังเงินประกัน	1	12
4	จับนายประกันเมื่อทาสหลบหนี	1	12

7. คดีความเกี่ยวกับการฉ้อโกง คือ คดีที่มีการหลอกลวงทรัพย์สินของผู้อื่น หรือปกปิด ความจริงที่ควรจะต้องบอกให้อีกฝ่ายหนึ่งรับรู้ (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 74) คดีความเกี่ยวกับการฉ้อโกง ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 3 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 9 คดีความเกี่ยวกับการฉ้อโกง

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	นายจงฟ้องหมิ่นยศศรีราช	6	2, 4, 11, 18, 24, 44
2	นายบุญมีกล่าวหานายอุฎดาช	6	2, 4, 12, 18, 24, 44
3	นายอากรโกงเงินชาวบ้าน	2	12, 39

8. คดีความเกี่ยวกับทรัพย์สินเสียหาย คือ คดีที่ทำให้ทรัพย์สินของผู้อื่นเสียหาย ขำรุค หรือมีสภาพเปลี่ยนไปจากเดิมที่เป็นอยู่ (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 75) คดีความเกี่ยวกับทรัพย์สินเสียหายปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 10 คดีความเกี่ยวกับทรัพย์สินเสียหาย

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	ขายพายเรือชนกันกลางน้ำ	3	12, 39, 44
2	ลักษณะความโศกพิพันหลัก ตอน ผู้หญิงพายเรือชนกันโขนเรือแตก	2	24, 36

9. คดีความเกี่ยวกับการบุกรุก คือ คดีที่ผู้ใดผู้หนึ่งเข้าไปกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือการถือเอาอสังหาริมทรัพย์ โดยเป็นการรบกวนการครอบครองสถานที่หรือบริเวณของผู้อื่นด้วยความตั้งใจ หรือไม่มีเหตุผลอันสมควรมาเป็นของตนเอง (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 75) คดีความเกี่ยวกับการบุกรุกปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 3 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 11 คดีความเกี่ยวกับการบุกรุก

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	นายใจกล่าวโทษนายสา	7	7, 11, 12, 18, 24, 39 และ 44
2	ลักษณะความวิวพันหลัก ตอน ปล่อยโคกินข้าวนาผู้อื่น	3	11, 12, 39
3	ลักษณะความสารถิ์จักรถ ตอน ชายยกพวกจะบุกทำร้าย	4	7, 8, 24, 36

10. คดีความเกี่ยวกับอุบัติเหตุ คือ คดีความที่เกิดจากเหตุที่มีได้คาดคิด และเป็นความบังเอิญที่เกิดขึ้น โดยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม มิได้คาดหมายมาก่อน อาจจะทำให้ผู้ใดผู้หนึ่งในเหตุการณ์เสียชีวิต (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 76) คดีความเกี่ยวกับอุบัติเหตุปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 12 คดีความเกี่ยวกับอุบัติเหตุ

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	ขายสองคนจะพาแม่ไปหาหมอแล้วชนกันกลางคลอง	3	12, 39, 44
2	ขายสองคนทะเลาะกันจนชายอีกคนเสียชีวิต	3	12, 39, 44

11. คดีความเกี่ยวกับการกู้เงิน คือ คดีที่เกี่ยวข้องกับการยืมเงินโดยมีการให้ดอกเบี้ยตามสารกรมธรรม์ (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 76) คดีความเกี่ยวกับการกู้เงินปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 13 คดีความเกี่ยวกับการกู้เงิน

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	ลักษณะความว้าวพันหลัก ตอน ชายหญิงกู้เงิน	2	8(1), 8(2)
2	กู้เงินตามธรรมเนียม	3	12, 39, 44

12. คดีความเกี่ยวกับการทำผิดสัญญา คือ คดีความที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ทำตามสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 77) คดีความเกี่ยวกับการทำผิดสัญญาปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 1 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 14 คดีความเกี่ยวกับการทำผิดสัญญา

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	ลักษณะความจระเข้แฝงต่อ ตอน ผู้เช่าเรือ ปล่อยเพรียงกินเรือ	6	7, 8(1), 8(2), 12, 39, 44

13. คดีความเกี่ยวกับการพนัน คือ คดีที่บุคคลสองฝ่ายเล่นเอาเงินหรือทายว่า สิ่งนั้นจะเกิดอะไรขึ้น จริงหรือไม่ คดีความนี้อาจมีการทำเป็นหนังสือไว้เพื่อเป็นหลักฐานด้วยก็ได้ (เชมฤทัย บุญวรรณ, 2559, น. 77) คดีความเกี่ยวกับการพนันปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกใน จำนวน 1 เรื่อง ดังนี้

ตาราง 15 คดีความเกี่ยวกับการพนัน

เรื่องที่	ชื่อเรื่อง	จำนวนครั้ง	ฉบับที่พบ
1	ชายสองคนพนันต้นไม้	3	12, 39, 44

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

หลักไชยจากกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก : การศึกษาสารัตถะของกรณีศึกษาหาแก่นแก่น มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมสารัตถะของกรณีศึกษาหาแก่นแก่นจากหลักไชยในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จำนวน 46 ฉบับ ซึ่งปริวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบันโดยผู้วิจัย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ลักษณะของคติความประเพณีที่ 1 คติความเกี่ยวกับการลักทรัพย์ พบทั้งหมด 19 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 18 ลักเรือ พบ 6 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 5 เรือใส่กุญแจแล้วสูญหาย พบ 4 ครั้ง

อันดับที่ 3 เรื่องที่ 1 ชายพายเรือหาพิน เรื่องที่ 2 แหวนทอง 1 บาทในหอขนมจีน เรื่องที่ 3 กู้เงิน 1 ชั่งแล้วเงินหาย เรื่องที่ 6 เงินในห่อผ้าหายไป เรื่องที่ 7 ผูกโคกินหญ้า เรื่องที่ 9 โคหาย และเรื่องที่ 10 โคหายแต่กลับโทษเจ้าของ พบเรื่องละ 3 ครั้ง

อันดับที่ 4 เรื่องที่ 4 ชายขอดูแหวนแล้วไม่คืนเจ้าของ เรื่องที่ 8 ชายขาวนาลักทรัพย์ เรื่องที่ 11 ขึ้นเรือนผู้อื่นแล้วของหาย เรื่องที่ 12 ชายทำผ้าหล่นแล้วมีคนเก็บได้ เรื่องที่ 14 ถือเคียวมาเกี่ยวข้าวในนาผู้อื่น และเรื่องที่ 16 ล้วงเรือนลักทรัพย์ พบเรื่องละ 2 ครั้ง

อันดับที่ 5 เรื่องที่ 13 สุ่มปลาในน้ำของผู้อื่น เรื่องที่ 15 ชายคนหนึ่งชักรถมาจอดไว้ ชายอีกคนบอกว่ารถของตน เรื่องที่ 17 ลักโคและแทงโคตายหน้าบ้านผู้อื่น และเรื่องที่ 19 นายมีกล่าวหาว่านายด้วงลักทรัพย์ พบเรื่องละ 1 ครั้ง

ลักษณะของคติความประเพณีที่ 2 คติความเกี่ยวกับเรื่องขู้ พบทั้งหมด 8 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 3 ลักษณะความมนโศคติ ตอน ชายสว่ขอหญิงที่ถูกกระทำขู้ พบ 8 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 1 นายเทศกล่าวหาหมื่นจงสรยุทธ์ พบ 7 ครั้ง

อันดับที่ 3 เรื่องที่ 2 ชายสว่ขอหญิง และเรื่องที่ 5 ชายกระทำขู้ตอนสามมีไม่อยู่บ้าน พบเรื่องละ 5 ครั้ง

อันดับที่ 4 เรื่องที่ 4 ชายขาวเรือกับชายขาวบ้าน เรื่องที่ 6 หญิงนอกใจสามี และเรื่องที่ 7 ชายขึ้นทับเมียผู้อื่น พบเรื่องละ 3 ครั้ง

อันดับที่ 5 เรื่องที่ 8 ชายหยอกเมียผู้อื่น พบ 1 ครั้ง

ลักษณะของคติความประเพณีที่ 3 คติความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท พบทั้งหมด 9 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 2 นายจันประยาบริภาษนายอินประยา พบ 7 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 1 เหยียบแดง พบ 6 ครั้ง

อันดับที่ 3 เรื่องที่ 3 ลักษณะความเสนาบท ตอน ชายสองคนทะเลาะกันหัวแตก พบ 4 ครั้ง

อันดับที่ 4 เรื่องที่ 5 ชายสามคนกินเหล้าแล้ววิวาทกัน พบ 3 ครั้ง

อันดับที่ 5 เรื่องที่ 4 ลักษณะความคดีโจรพันหอก ตอน ชายสองคนทะเลาะกัน เรื่องที่ 6 ชายวิวาทกันแล้วพาพวกอีก 20 คนมาทำร้ายร่างกาย และเรื่องที่ 7 ชายวิวาทกันแล้วพาพวกอีก 10 คนมาทำร้ายร่างกาย พบเรื่องละ 2 ครั้ง

อันดับที่ 6 เรื่องที่ 8 ชายด่าหมา และเรื่องที่ 9 ชายสองคนวิวาทกันแต่ไม่ได้เรียกให้ชาวบ้านช่วย พบเรื่องละ 1 ครั้ง

ลักษณะของคดีความประเภทที่ 4 คดีความเกี่ยวกับการพุดบดหรือกล่าวเท็จ พบทั้งหมด 6 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 3 หมิ่นแก้วกล่าวหานายจิต พบ 7 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 1 นายเพงกล่าวหาหมื่นศรีรักษา และเรื่องที่ 2 ขุนแสงกล่าวหาขุนโคโข พบ 7 ครั้ง

อันดับที่ 3 เรื่องที่ 4 นายหมอความตัดไม้ และเรื่องที่ 6 ชายฝากไม้ใช้ขายโยนิ พบเรื่องละ 3 ครั้ง

อันดับที่ 4 เรื่องที่ 5 ลักษณะความจระเข้แฝงตอ ตอน ชาวนาใส่ความผู้อื่น พบ 2 ครั้ง

ลักษณะของคดีความประเภทที่ 5 คดีความเกี่ยวกับการทำร้ายผู้อื่น พบทั้งหมด 5 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 1 ลักษณะความปลากลายแฝงตอ ตอน ชายยิงแม่ผู้อื่นตาย พบ 4 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 2 ลักษณะความฟักขึ้นร้าน ตอน หลวงตาถูกฟันตกรันน้ำ เรื่องที่ 3 โคทำร้ายผู้อื่น เรื่องที่ 4 เมียน้อยใส่ความเมียหลวง และเรื่องที่ 5 ลูกชายเป็นไข้แล้วเสียชีวิต พบเรื่องละ 3 ครั้ง

ลักษณะของคดีความประเภทที่ 6 คดีความเกี่ยวกับหนังสือประกัน พบทั้งหมด 4 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 1 เอาผิดขายค้ำประกัน พบ 3 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 2 จับนายประกันเพราะทาสหลบหนี พบ 2 ครั้ง

อันดับที่ 3 เรื่องที่ 3 ทำหนังสือประกันหวังเงินประกัน และเรื่องที่ 4 จับนายประกันเมื่อทาสหลบหนี พบเรื่องละ 1 ครั้ง

ลักษณะของคดีความประเภทที่ 7 คดีความเกี่ยวกับการฉ้อโกง พบทั้งหมด 3 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 1 นายจงพ้องหมื่นยศศิริราช และเรื่องที่ 2 นายบุญมีกล่าวหานายอุฏดาช พบเรื่องละ 6 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 3 นายอากรโองเงินชาวบ้าน พบ 2 ครั้ง

ลักษณะของคดีความประเภทที่ 8 คดีความเกี่ยวกับทรัพย์สินเสียหาย พบทั้งหมด 2 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 1 ชายพายเรือชนกันกลางน้ำ พบ 3 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 2 ลักษณะความโคphanหลัก ตอน ผู้หญิงพายเรือชนกันโขนเรือแตก พบ 2 ครั้ง

ลักษณะของคดีความประเภทที่ 9 คดีความเกี่ยวกับการบุกรุก พบทั้งหมด 3 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 1 นายใจกล่าวโทษนายสา พบ 7 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 3 ลักษณะความสารถิจักรถ ตอน ชายยกพวกจะบุกทำร้าย พบ 4 ครั้ง

อันดับที่ 3 เรื่องที่ 2 ลักษณะความวัวพันหลัก ตอน ปล่อยโคกินข้าวนาผู้อื่น พบ 3 ครั้ง

ลักษณะของคดีความประเภทที่ 10 คดีความเกี่ยวกับอุบัติเหตุ พบทั้งหมด 2 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 1 ชายสองคนจะพาแม่ไปหาหมอแล้วชนกันกลางคลอง และเรื่องที่ 2 ชายทะเลาะกันแล้วชายอีกคนจนเสียชีวิต พบเรื่องละ 3 ครั้ง (พบมากที่สุด)

ลักษณะของคดีความประเภทที่ 11 คดีความเกี่ยวกับการกู้เงิน พบทั้งหมด 2 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 2 กู้เงินตามธรรมเนียม พบ 3 ครั้ง (พบมากที่สุด)

อันดับที่ 2 เรื่องที่ 1 ลักษณะความวัวพันหลัก ตอน ชายหญิงกู้เงินพบ 2 ครั้ง

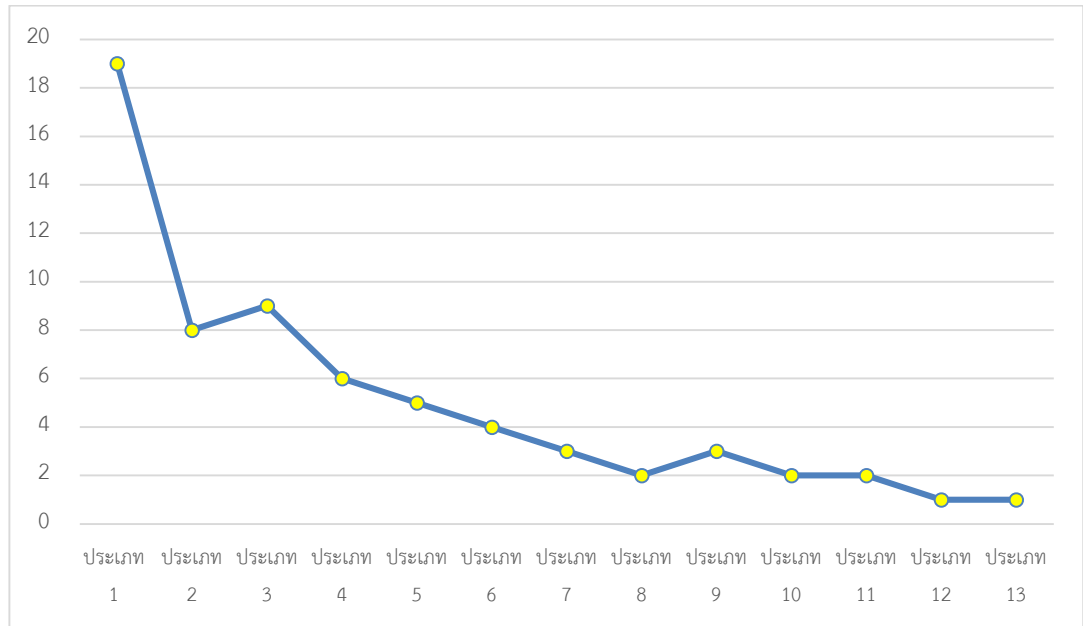
ลักษณะของคดีความประเภทที่ 12 คดีความเกี่ยวกับการทำผิดสัญญา พบทั้งหมด 1 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 1 ลักษณะความจระเข้แฝงต่อ ตอน ผู้เช่าเรือปล่อยเพรียงกินเรือ พบ 6 ครั้ง (พบมากที่สุด)

ลักษณะของคดีความประเภทที่ 13 คดีความเกี่ยวกับการพนัน พบทั้งหมด 1 เรื่อง เรียงลำดับที่พบมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เรื่องที่ 1 ชายสองคนพนันต้นไม้ พบ 3 ครั้ง (พบมากที่สุด)

โดยลักษณะของคติความทั้ง 13 ประเภทที่พบในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก สามารถนำเสนอสารัตถะที่พบทั้งหมด ในรูปแบบของแผนภูมิดังนี้

ภาพ 2 แผนภูมิแสดงลักษณะของคติความจากกฎหมายโบราณของจังหวัดพิษณุโลก

เรื่องที่ปรากฏเป็นลำดับแรกของลักษณะคติความทั้ง 13 ประเภทนั้น น่าจะสะท้อนความสำคัญบางประการเกี่ยวกับสภาพสังคมในสมัยนั้นที่ให้นักปกครองโบราณเลือกประเภทนั้น ๆ ไปเป็นตัวอย่างให้การพิจารณาคดีของจังหวัดพิษณุโลกในสมัยอดีต เช่น กรณีการลักเรือ (พบสูงสุดของคติลักทรัพย์) ขายพายเรือชนกันกลางน้ำ (พบสูงสุดของคติทรัพย์สินเสียหาย) ขายจะพาแม่ไปหาหมอ แต่พายเรือชนกันกลางคลอง (พบสูงสุดของคติอุบัติเหตุ) และลักษณะความจระเข้แฝงตอ ตอน ผู้เช่าเรือปล่อยเพรียงกินเรือ (พบสูงสุดของคติทำผิดสัญญา) เห็นได้ว่า ทั้ง 4 กรณีนั้นมีจุดร่วมกันคือ **เรือ** ซึ่งเป็นพาหนะสำคัญในสมัยอดีตของคนไทย การพบคดีเกี่ยวกับเรือนี้ทำให้สันนิษฐานได้ว่า คนโบราณมักใช้เรือในการเดินทาง จึงมักเกิดคติความเกี่ยวกับเรือและอุบัติเหตุทางน้ำ

หรือเรื่องที่ปรากฏความถี่จำนวนมากตั้งแต่ 6 ครั้งขึ้นไป ได้แก่ ลักษณะความมนโทษคดีตอน ขายส่วยหญิงที่ถูกกระทำชำ (พบ 8 ครั้งสูงสุดของคติเกี่ยวกับเรื่องชำ) นายจันประยาบริภาษนายอินประยา (พบ 7 ครั้งสูงสุดของคติความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท หมิ่นแก้วกล่าวหานายจิต (พบ 7 ครั้งสูงสุดของคติความเกี่ยวกับการพูดปดหรือกล่าวเท็จ) นายใจกล่าวโทษนายสา

(พบ 7 ครั้งของคติความเกี่ยวกับการบุกรุก) นายจงพ้องหมื่นยศศรีราช (พบ 6 ครั้งของคติความเกี่ยวกับการฉ้อโกง) และลักเรือ (พบ 6 ครั้งของคติความเกี่ยวกับการลักทรัพย์) แสดงให้เห็นว่าเมื่อพิจารณาสภาพสังคมในอดีตของจังหวัดพิษณุโลกผ่านหลักไชยจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าคงมีปัญหาคติความขัดแย้งกันหลายเรื่องไม่ว่าจะเป็นการกระทำชั่ว การทะเลาะวิวาท การพุดบดการบุกรุก การฉ้อโกง และการลักทรัพย์ ดังนั้นจำเป็นต้องมีกรณีตัวอย่างสำหรับการพิพากษาสำหรับนักปกครองไว้เป็นแนวทาง คือ หลักไชย ประกอบการพิจารณาคดีที่เกิดขึ้นในจังหวัดพิษณุโลกในอดีต

ผลการศึกษาสารัตถะของกรณีศึกษาหากันแก่นกันของหลักไชยจากกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก ส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับสารัตถะของหลักไชยที่เหมฤทัย บุญวรรณ (2559) ได้ศึกษาเนื้อหาของหลักไชยไว้ทั้ง 13 ประเภท และงานของตรงใจ หุตางกูร (2566) ดังนี้

1. คติความเกี่ยวกับการลักทรัพย์ เรื่องที่สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเหมฤทัย บุญวรรณ (2559) คือ เรื่องที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11 และ 12 ส่วนเรื่องที่ไม่สอดคล้อง คือ เรื่องที่ 8, 13, 14, 15, 16, 17, 18 และ 19 เรื่องที่ไม่สอดคล้องนั้นเป็นเรื่องที่ปรากฏในหลักไชยเรื่องอื่น ๆ เช่น ชายชวานาลักทรัพย์ สุ่มปลาในน้ำของผู้อื่น ลักเรือ เป็นต้น

2. คติความเกี่ยวกับเรื่องขู่ สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเหมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง

3. คติความเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาท สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเหมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องที่ 8 ชายด่าหมา ซึ่งเป็นกรณีที่ปรากฏในหลักไชยเรื่องอื่น ๆ

4. คติความเกี่ยวกับการพุดบดหรือกล่าวเท็จ เรื่องที่สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเหมฤทัย บุญวรรณ (2559) คือ เรื่องที่ 1, 2, 3 และ 4 ส่วนเรื่องที่ไม่สอดคล้อง คือ เรื่องที่ 5 ลักษณะความจระเข้แฝงตอ ตอน ชวานาใส่ความผู้อื่น และ เรื่องที่ 6 ชายฝากไม้ไผ่ขายโยน เรื่องที่ไม่สอดคล้องนั้นเป็นเรื่องที่ปรากฏในหลักไชยเรื่องอื่น ๆ

5. คติความเกี่ยวกับการทำร้ายผู้อื่น สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเหมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องที่ 5 ลูกชายเป็นไข้แล้วเสียชีวิต ซึ่งเป็นกรณีที่ปรากฏในหลักไชยเรื่องอื่น ๆ

6. คติความเกี่ยวกับหนังสือประกัน สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเหมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง

7. คติความเกี่ยวกับการฉ้อโกง สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเหมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง

8. คดีความเกี่ยวกับทรัพย์สินเสียหาย สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเสมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง

9. คดีความเกี่ยวกับการบุกรุก สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเสมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องที่ 3 ลักษณะความสารถิ์ชกรณ ตอน ขายยกพวกจะบุกทำร้าย ซึ่งเป็นกรณีที่ปรากฏในหลักไชยเรื่องอื่น ๆ

10. คดีความเกี่ยวกับอุบัติเหตุ สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเสมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง

11. คดีความเกี่ยวกับการกู้เงิน สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของตรงใจ หุตางกูร (2566) ทุกเรื่อง

12. คดีความเกี่ยวกับการทำผิดสัญญา สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเสมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง

13. คดีความเกี่ยวกับการพนัน สอดคล้องกับการศึกษาหลักไชยของเสมฤทัย บุญวรรณ (2559) ทุกเรื่อง

ส่วนผลการวิจัยในครั้งนี้บางส่วนที่ไม่สอดคล้องกับสารัตถะในหลักไชยของเสมฤทัย บุญวรรณ (2559) นั้น อาจจะเป็นเพราะความแตกต่างทางภูมิภาคที่พบเอกสาร ดังที่เสมฤทัย บุญวรรณ (2559) ว่า เหตุที่ทำให้สารัตถะของแต่ละภูมินาคนั้นแตกต่างกันเป็นเพราะการคัดลอกหลักไชยและแพร่กระจายไปยังที่ต่าง ๆ จึงทำให้เนื้อหาต้นฉบับมีความแตกต่างกันไป เนื่องจากความไม่เสถียรของผู้คัดลอกดังที่กล่าวไปแล้วนั้น

ผลการวิจัยและการอภิปรายผลการศึกษาสารัตถะของกรณีศึกษาหาแก่นแก่นกันของหลักไชยจากกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก เอกสารจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ถือเป็นกุญแจสำคัญในการศึกษากฎหมายโบราณท้องถิ่น โดยเฉพาะกฎหมายโบราณของจังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งการศึกษาคั้งนี้ยังพบบางแง่มุมที่ไม่ปรากฏในการศึกษาวิจัยยุคก่อนหน้าดังที่กล่าวไปแล้ว ดังนั้นการศึกษาหลักไชยที่ปรากฏในกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลกในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษากฎหมายที่เคยใช้ในเขตจังหวัดพิษณุโลกในยุคอดีตผ่านต้นฉบับเอกสารโบราณในอีกแง่มุมหนึ่งด้วย

ข้อเสนอแนะ

กฎหมายโบราณของจังหวัดพิษณุโลกยังมีแง่มุมอื่นให้ศึกษาอีกจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นภาพสะท้อนสังคม วิถีชีวิตของชาวพิษณุโลกในอดีตผ่านตัวบทกฎหมายโบราณ

เอกสารอ้างอิง

- กฤติกา ผลเกิด. (2546). *การศึกษาวิจัยลีลาของประมวลกฎหมายอาญา* [วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
[http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis
/fulltext/snamcn/Krittika_Phonkoet/Fulltext.pdf](http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/snamcn/Krittika_Phonkoet/Fulltext.pdf)
- กิตติศักดิ์ เจิมสิทธิประเสริฐ. (2551). การใช้กฎหมายลักษณะพิสูจ คำนำ ลุยเพลิง ที่ปรากฏใน
เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. *วารสารกระบวนการยุติธรรม*, 1(1), 87-98. [https://so04.tci-
thaijo.org/index.php/JTJS/article/view/245499](https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JTJS/article/view/245499)
- เชมฤทัย บุญวรรณ. (2559). *สาระของความยุติธรรมในตำรากฎหมายหลักไชย* [วิทยานิพนธ์
ปริญญาดุขบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. [https://buuir.buu.ac.th/bitstream
/1234567890/12148/1/53810208.pdf](https://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/12148/1/53810208.pdf)
- จิระศักดิ์ สังเมฆ. (2563). ความผิดอาญาเกี่ยวกับทรัพย์: ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดแห่งกฎหมาย
อาญาไทยกับแนวคิดอหินาทานแห่งพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารวไลยอลงกรณ์
ปริทัศน์*, 10(2), 15-30. [https://so06.tci-thaijo.org/index.php/var/article/
view/244178](https://so06.tci-thaijo.org/index.php/var/article/view/244178)
- ชวนากร จันนาเวช. (2568). โลกทัศน์ชาวอีสานที่ปรากฏในกฎหมายโบราณ ผ่านการจัดการ
ทรัพยากรส่วนบุคคลและสาธารณสมบัติ. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติศิลปวัฒนธรรม
เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ครั้งที่ 1 คัมภีร์โบราณ พับสา และเอกสารโบราณ : ทุนทาง
วัฒนธรรมสู่ SOFT POWER สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
วันที่ 2-3 ธันวาคม 2567* (น. 66-85). สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่. <https://shorturl.asia/czfxQ>
- ณัฐวรรณ ชังใจ, สิริวรรณ นันทจินทุล, และสุริย์รัตน์ บำรุงสุข. (2561). พัฒนาการนามศัพท์ทนาย
ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์. *มนุษยสังคมสาร (มสส.) คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 16(1), 357-376.
<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jhusoc/article/view/200068>
- ดิเรก ควรสมาคม. (2558). นิติศาสตร์ไทย : บทวิเคราะห์จากรากฐานในคัมภีร์มานาวธรรมศาสตร์
และคัมภีร์พระธรรมศาสตร์. *วารสารมหาวิทยาลัยพายัพ*, 25(2), 1-16.
<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pyu/article/view/129844>

- ดิเรก คารสมาคม. (2565). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย : ศึกษาอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธกับการเมืองการปกครองสมัยสุโขทัยและอยุธยา*. สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ตรงใจ หุตางกูร. (2566). การสังเคราะห์โครงสร้างเนื้อหาของ “หลักไชย” คู่มือหลักพิพากษาเพื่อ ชัยชนะแห่งความยุติธรรม. *วารสารมานุษยวิทยา*, 6(2), 235–288. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jasac/article/view/267400>
- ธวัชชัย ภูหลวง, และพันธรัตน์ ศรีสุวรรณ. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างผิวเมีย : กรณีศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง ในพระไอยการลักษณะผิวเมีย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา*, 5(2), 1-17. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/husoarujournal/article/view/260348>
- ธีร พุ่มหับทิม. (2562). คำไทยที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤตในกฎหมายตราสามดวง : กรณีศึกษาเฉพาะพระทำนุและพระธรรมนูญ. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 3(2), 1-24. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jmb/article/view/240376>
- นิติลักษณ์ แก้วจันดี, และภิรมย์พร ไชยยนต์. (2566). “การเว้นระยะห่างทางกายภาพ” ในกฎหมายโบราณอีสาน-ล้านนา : มาตรการทางกฎหมายที่สัมพันธ์กับผลประโยชน์ อำนาจ และการสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุข. *วารสารกฎหมายสงขลานครินทร์*, 5(2), 22-37. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/SLJ/article/view/260163>
- นิติลักษณ์ แก้วจันดี, วัชรพล พุทธรักษา, และราชันย์ นิลวรรณภา. (2561). “ผู้ชาย” ในกฎหมายโบราณอีสาน : มองมุมใหม่ผ่านแนวคิดเชิงวิพากษ์. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 14(1), 193-225. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jssnu/article/download/208707/144653/>
- เนมิ อุณากรสวัสดิ์. (2565). พระอัยการลักษณะโจร : วงศัพทและภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมไทยในกฎหมายตราสามดวง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 17(2), 23-34. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/vrurdihsjournal/article/download/257865/175719/988638>
- บุณทริกา บุญโญ, และชานบีวิช์ ทัดแก้ว. (2559). สิทธิสตรีตามกฎหมายมรดกในคัมภีร์ธรรมศาสตร์. *วารสารอักษรศาสตร์*, 45(2), 93-118. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jletters/article/download/89397/70376/>

ปฐุม ก.กา หัดอ่าน: หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนางโอสถนทประสิทธิ์ (แก้ว สืบศิริ). (2513). โอเดียนการพิมพ์.

ปภัสสร เจริญปัญญา. (2539). การศึกษาเปรียบเทียบคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ฉบับภาษาสันสกฤตกับฉบับภาษามอญ [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. <https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/2843>

ปิยฉัตร บุนนาค, สิริวรรณ นันทจันทุล, และสุรียรัตน์ บำรุงสุข. (2561). การสูญเสีย การเพิ่มศัพท์ และการเปลี่ยนแปลงทางความหมายของศัพท์ที่เป็นโทษทางอาญาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 13(3), 436-445. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yr_human/article/view/152119

พรเพ็ญ อันตระกูล. (2546). ผู้หญิงไทยในกฎหมายตราสามดวง : จากผู้หญิงเป็นใหญ่ถึงผู้หญิงเป็นควายผู้ชายเป็นคน. *วารสารอักษรศาสตร์*, 32(1). 246-299. 10.58837/CHULA.JLETTERS.32.1.11

พระครูธรรมธรรฐาพร ปภสโร. (2567). วิวัฒนาการกฎหมายมรดกในราชอาณาจักรสยามยุคต้นรัตนโกสินทร์. *วารสารบัณฑิตศึกษาวิชาการ*, 2(3), 73-82. https://so18.tci-thaijo.org/index.php/A_GJ/article/view/229

พระเทพโมลี. (2558). *ปฐมมาลา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ภัครพล แสงเงิน. (2567). ตำรายาแพทย์แผนไทยจังหวัดพิษณุโลก : การศึกษาต้นฉบับตัวเขียนและสารัตถะ [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5051/1/620330002.pdf>

มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. (2543). การกำหนดอายุกฎหมายอยุธยาในกฎหมายตราสามดวง : บทวิเคราะห์เบื้องต้น. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 22(2), 171-211. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jasu/article/view/250294>

เรืองวิทย์ ลิ้มปนาท. (2558). รัฐกับสิทธิในทรัพย์สินจากกฎหมายตราสามดวง. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 23(42), 49-68. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/article/view/55982>

วรพร ภู่งศ์พันธ์. (2553). ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับลูกขุนข้าหลวงละอองในกฎมณเฑียรบาล. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 30(1), 7-23. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sujthai/article/view/7035>

- วัชรพงศ์ โคตรนารินทร์, Yang, Y., และบุญเลิศ วิวรรณ. (2567). กฎหมายตราสามดวง : รูปแบบอักษรวิธีไทยและสัมพันธสาร. *วารสารภาษาไทยและวรรณคดีไทย*, 10(2), 71-96.
<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/KUTH/article/view/278781>
- วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ, และเชาวลิต สมพงษ์เจริญ. (2565). ทาสโดยกำเนิด : สถานะทางกฎหมายของทาสในเรือนเบี้ยภายหลังผู้เป็นพ่อหลุดพ้นจากความเป็นทาสเพราะการบวช. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(1), 1-28. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/husoarujournal/article/view/258757>
- วิลาวรรณ มหาราช, และประสาร กมลพุท. (2555). *กฎหมายและจารีตการควบคุมทางสังคมอีสาน : กรณีศึกษาจังหวัดมหาสารคาม*. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ศิวัช ศรีโศคนกุล, และอำนาจ พรหมกัลป์. (2560). ภาพสะท้อนหลักการอยู่ร่วมกันจากกฎหมายโบราณอีสาน : กรณีศึกษากฎหมายโบราณสาเกตุนครและฉบับวัดดาวดิงส์. *วารสารมหาจุฬาริชาการ*, 4(2), 55-65. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/141299>.
- สมเกียรติ ดิตชัย. (2568). การศึกษาเชิงวิเคราะห์กฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก. *วิจิตรวรรณสาร*, 9(2), 371-394. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/wiitwannasan/article/view/284547>
- สมเกียรติ ดิตชัย. (2568). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์อักษรวิธีของคำโบราณจากกฎหมายโบราณจังหวัดพิษณุโลก*. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- สัจจวัฒน์ เรืองกาญจน์กุล. (2565). แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมไทยสมัยโบราณ. *วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น*, 6(1), 231-258. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ltsj/article/view/253944>.
- สุนทรภู. (2510). *สวัสดิรักษาคำกลอน เพลงยาวถวายโอวาท และสุภาษิตสอนสตรี: หนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางบุญสุทธิ ฌ นคร ฌ เมรุวัดประยูรวงศาวาส วันที่ 19 เมษายน 2510*. ไพศาลวิทยา.
- สุวรรณา กลิ่นอังกาบ, และวิราวรรณ สมพงษ์เจริญ. (2560). ฝึในกฎหมายตราสามดวง. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา*, 5(2), 19-29. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/husoarujournal/article/view/260349>

- สุวิทย์ ชีรสอวต. (2549). กฎหมายในภาคอีสานก่อนปฏิรูปการปกครอง. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 2(1), 143-161. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/mekongjournal/article/download/10702/9678>
- เสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 18). (2544). ศิลปาบรรณาการ.
- อภิขญา แก้วอุทัย. (2563). ภาพแทนผู้หญิงไทยที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในวาทกรรมกฎหมายตราสามดวงบทพระไอยการลักษณะหัวเมีย. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 42(2), 115-140. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jasu/article/download/247858/168275>
- อัญชลี รัตนธรรม, และราชนันท์ นิลวรรณภา. (2564). การนำเสนออุดมการณ์ทางสังคมในกฎหมายโบราณอีสาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 9(7), 3083-3095. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/252850>
- อัญชลี รัตนธรรม, และราชนันท์ นิลวรรณภา. (2565). รูปแบบการเขียนกฎหมายโบราณอีสาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 10(4), 1740-1752. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/247153>
- อาทิตย์ ศรีจันทร์. (2552). องค์พยานในการกระทำสัตย์สาบานในพระไอยการลักษณะพยานและลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิง. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 16(2), 133-146. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/abc/article/view/54451>
- อำนาจ พรหมกัลป์, และศิวัช ศรีโกคางกุล. (2560). กฎหมายโบราณอีสานในสยาม : การปกครองท้องถิ่นสาเกตุนคร พ.ศ. 2397 – 2414. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(1), 647-655. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/87201>